

Млини Шевченкового краю

*Ставок, гребелька, і вітряк
З-за гаю крилами махає.*

(Т.Шевченко “Ми в купочці
колись росли...”)

У творчості Тараса Шевченка вітряні млини згадуються у поезії, представлені на полотнах. У збірці “Кобзар”, крім згаданого в епіграмі уривку з віршу “Ми в купочці колись росли...” вітряки також згадуються у поемі “Княжна”:

....
І верби, і тополі,
І вітряки на полі,
І долом геть собі село
Понад водою простяглось.

.....
Згадується тема млинарства й у поемі “Наймичка”:

А потім побралися,
Худоби діждалися,
Придбали хутір, став і млин,
Садок у гаї розвели
І пасіку чималу —
Всього надбали. [1]

На роботах Шевченка-художника також присутня тема млинарства. У композиції полотна “Катерина” (1842 р.)на задньому плані добре промальовано вітряного млина, який не лише відобража традиційний пейзаж, а й з філософською глибиною символізує плинність часу, та проблем Катерини. Вітряні млини також зображено на офорті “Казка”, де розмова колишнього москаля зі Смертю ведеться на фоні вітряних млинів [2]. На основі побіжного огляду творчості Т.Шевченка ми можемо констатувати, що

вітряні млини в очах поета були невід'ємною складовою селянського побуту та мальовничого українського пейзажу.

Дитинство Тараса, за спогадами його родичів, минало у тісному контакті з млинарством. Співробітникам Шевченківського національного заповідника у м. Каневі вдалося записати спогади родичів поета по батьковій лінії із с. Софіївки. Вони переказують, що “бувало Тарас під час вітру учепиться

за крило вітряка, що стояв недалеко від хати тітки Олександри, та й прокрутиться на тому крилі разів зо три. А тітка вже було й мліє з ляку, щоб не розбився її непосида” [3, 2]. У часи Т. Шевченка

вітряні та водяні млини вже були доволі поширеними, перебували як у власності поміщиків, так і селян. За даними станом на 1847 р. у Звенигородському повіті, до якого входили й Моринці та Кирилівка, налічувалося 116 вітряних млинів [4, 98]. Упродовж другої половини ХІХ ст. число вітряних млинів стрімко зростало. Станом на 1900 р. у Звенигородському повіті налічувалося 1139 вітряних млинів [5, 587-722]. Тоді ж у Кирилівці налічено 19 вітряків, а в Моринцях — 13 [5; 684,705]. У колекції світлин музею І. Гончара

зберігаються фото початку ХХ ст. с. Моринці. На них добре видно якими були тогочасні вітряні млини батьківщини Тараса Шевченка. Глибока шана до хліборобської праці у поєднанні із народною любов'ю до Тараса зафіксована фотографом на початку ХХ ст. Саме на млиновому камені горді за свого земляка селяни написали “Тут була хата Тараса Гр. Шевченка”. Саме млиновий камінь ліг в

основу музею “Батьківщина Тараса Шевченка”.

Невпинно зростало число вітряків і у першій третині ХХ ст. Але їх час завершувався. Колективізація призупинила зростання їх чисельності, а військові дії 1941-1944 рр. призвели до руйнації переважної більшості вітряних млинів краю. Поодинокі вцілілі вітряки продовжували слугувати населенню у важкі роки “Відбудови”, “Відлиги” й інколи навіть “Застою”.

В околицях малої батьківщини Тараса одним з останніх призупинив своє служіння людям вітряк у с. Верещаки, що поблизу с. Моринці. У ньому до останніх днів свого життя невтомно працював його колишній власник дід Євтрампій Візір (дід Тропа). У діда у млині, в очікуванні черги часто збиралася чимала компанія, гомоніли про сільські справи, про війну. Дід часто згадував, як при німцях складно було безпечно змолоти збіжжя. “Як лише побачать, було, що млин меле, так і йдуть забирати. То люди й не раді що принесуть...” Помер дід Тропа у середині 1960-х рр., зупинився і його млин. Ще довго він нагадував мандруючим у напрямку Моринець про старого діда Тропу та минувшину. З рештою цей млин занепав, просив доглянути, та марно... На початку 1990-х рр. Його рештки розібрали місцеві мешканці на господарські потреби [5]. Доля цього млина типова для більшості млинів Черкащини. Але не завжди доля млина видавалася такою сумною, як доля млина Діда Тропи з Верещак. Значною мірою завдячуючи Т.Г.Шевченку, дякуючи вдалому розташуванню біля шляху між с.Будище та с.Шевченкове вдалося зберегти до сьогодення вітряного млина. Саме бажання вклонитися малій батьківщині українського пророка, привело в ці краї у 1998 р. мешканця міста Трускавець Львівської області Володимира Миколайовича Кушніра. “Проїжджаючи до с. Шевченкове я побачив обдертий млин при дорозі. Мої супроводжуючі пояснили, що на його ремонт немає коштів, і що його чекає “доля сусіднього, нещодавно розібраного на дрова”[6]. Володимир Миколайович поїхав до рідного

Трускавця, а невдовзі прибув до с. Шевченкове із вантажівкою карпатських смерекових дошок та брусів... Він передав надані його підприємством матеріали до музею “Батьківщина Тараса Шевченка” і його співробітники невдовзі організували ремонтні роботи. Завдяки небайдужості однієї людини вдалося зберегти не просто єдиного вітряного млина на батьківщині Тараса Шевченка, не просто єдиного вітряка Звенигородського району, а єдиного на всю Черкаську область вітряного млина рідкісного для центральної України голландського типу. На сьогодні Будищанський вітряк є окрасою туристичних маршрутів батьківщиною Т.Шевченка та охороняється співробітниками НІКЗ “Батьківщина Т. Шевченка”.

Лавріненко Назар. Черкаси, 24 лютого 2009 року.

1. Список використаних джерел та літератури
2. Т.Г.Шевченко Кобзарь // <http://oursong.narod.ru/kobzar/kobzar.html>
3. Художник Тарас Шевченко // http://members.tripod.com/~shubina_gallery/library/shevchenko/illustration1.htm
4. Фундуклей І. Статистическое описание Киевской губернии. Часть III. - Спб, 1852
5. Список населенних мест Киевской губернии 1900. К. - 1896 с.
6. МПД Автора. Артюх В.Д., 1947 р.н.
7. МПД автора. Кушнір Володимир Миколайович, 1929 р.н.
8. А.Татарин Яблука з Тарасової гілки // Дніпрова зірка. - 28 березня, №39 (9103) — С.2.

PS. У 2007 році на Черкащині було започатковано всеукраїнський проект “Відновимо спільно”. Його ініціатором стала громадська організація “Молодь за відродження села”. Цей проект спрямовано на порятунок пам'яток старовини

нашого краю, які перебувають у занедбаному стані й можуть будь-якої миті зникнути. До таких пам'яток належать культові, фортифікаційні та побутово-господарські споруди. Із числа останніх саме вітряні та водяні млини перебувають у найнезахищенішому становищі й прискореними темпами зникають з околиць українських сіл та хуторів.

Якщо 1900 році на території Черкаського повіту нараховувалося понад 1300 вітряків то у 1987 їх лишалося лише 176 на всю Черкаську область. За останні десятиліття було піддано руйнації десятки вітряних велетів краю. Завдяки наполегливій пошуковій роботі науковців Черкаського національного університету вдалося виявити й дослідити 21 вітряний млин на території Черкаської області. Лише одиниці з них перебувають у належному стані, а переважно перебувають на грані руйнації.

Завдяки підтримці громадськості, місцевих підприємців Комітету виборців України у Черкаській області, торгівельної марки “БРОНТО” та мережі клінік “САВОН”. У 2007-08 рр. Було успішно реставровано столітній “Одинцівський” млин у с. Івківці Чигиринського району. На його прикладі було доведено ефективність методу спільного відновлення, адже споруда перед початком робіт була однією з найгірш збережених на Черкащині. З літа 2008 р. цей млин став окрасою туристичного маршруту “Батьківщиною Максима Залізняка” та приваблює тисячі туристів з різних регіонів України та Світу.

На 2009 р. заплановано відновлення вітряних млинів на Черкащині. Одним з таких є вітряк у с. Худоліївка Чигиринського району, що вдало розміщений у полі при шляху що веде із м. Черкаси до Чигиринщини. Після відновлення він сміливо зможе претендувати на звання однієї із візитних карток Чигиринської землі. Усі кошти від реалізації виданого у рамках проекту “Відновимо Спільно” календаря “Вітряки Черкащини” будуть вкладені у відновлення вітряків. Запрошуємо читачів долучатися до проекту та спільними зусиллями відновлювати українську культурну спадщину.